

KOMPARATIVNĚ O ROMANTISMU

Jozef Hvišč: *Óda na mladosť. O literárnych súvislostiach slovenského a poľského romantizmu*, LUFEMA, Bratislava 2004, 192 s.

Profesor bratislavskej Univerzity Komenského **Jozef Hvišč** (nar. 1935) sa venuje výskumu polskej a slovenskej literatúry, slovensko-poľským literárnym vzťahom, genológii a teórii prekladu. Dosiaľ vydal monografie *Epické literárne druhy v slovenskom a poľskom romantizme* (1971), *Problémy literárnej genológie* (1979), *Poetika literárnych žánrov* (1985), *Slovenská historická próza* (1988), *Slovensko-poľské literárne vzťahy 1815–1918* (1991), *Vzťahy a súvislosti slovenskej a poľskej literatúry* (1996), *Kam oko nedosiahne. Rozpomienky Jána Kalinčiaka* (1999) a *Poľská literatúra, vývin a texty* (2000). V loňskom roce pak prišiel se svým zatiaľ posledným opusom, ktorý nazval *Óda na mladosť. O literárnych súvislostiach slovenského a poľského romantizmu*. Navazuje v ňom na niektoré své predchádzajúce práce (knižní i časopisecké), ale prostredníctvom komparatívneho pohľadu se tentokrát sústreďuje na niektoré špecifické otázky v obou národných literatúrach daného obdobia, na slovenské návaznosti na poľské romantické autory a jejich dŕla a rovněž na recepci vybraných autorů a jejich tvorby.

Hviščovu monografiu uvozuje slovenský preklad (z pera Andreje Žarnova) Mickiewiczovy erbovní romantické básně *Oda do mlodości* a autorovy úvodní poznámky, naznačující, z jakého zorného úhlu pohľadu na danou tematiku nahlíží: „*Ide o prezentáciu kvalitatívnej miery vzťahov a súvislostí, o snahu presadiť v meziliterárnom procese hodnotové hľadiská interpretácie, založené na rešpektovaní špecifických shôd a odlišností národných literatúr, schopných nielen tvorivo prijímať podnety iných literatúr, ale aj – hoci v menších rozmeroch – dávať a obohacovať hodnotový potenciál svetovej literatúry. Táto požiadavka sa dôsledne uplatňuje práve v literárnych súvislostiach slovenského a poľského romantizmu, ktoré tu prezentujem nielen ako fakt slovensko-poľských literárnych vzťahov, ale aj ako paradigmatickú konšteláciu porovnávacieho pohľadu na príbuzné javy meziliterárneho vývinu...*“

Tento obšírnejší citát naznačuje autorovu komparatívnu metodu, již potom podrobnejší rozvádí v úvodní kapitole nazvané *K metode porovnávacieho výskumu* – autor zásady komparatívneho výskumu literatúr shrnul do pěti bodů, v nichž mj. podtrhuje meziliterárny kontext druhů a žánrů, které se špecificky prezentují a determinují a samozřejmě vyvíjejí, ale zdůrazňuje rovněž kontext literárních sluhů a v neposlední řadě posloupnost takového výskumu prostredníctvom transferných vzťahů zkoumaných fenoménů.

Vlastní text monografie se rozpadá do čtrnácti špecificky zaměřených problematik, jež celkové téma zkoumají na parciálních modelech, přičemž nejrozsáhlejší je rozbor meziliterárních souvislostí slovenské romantické poemy.

Súvislosti slovenského a poľského romantizmu je část, v níž slovenský vědec rozvoj romantické literatúry polské a slovenské zkoumá z různých hledisek. Základními determinanty jsou podle něj lidovost, historismus, wallenrodismus (označen sice polské, resp. mickiewiczovské, ale projevující se i ve slovenské literatúře, např. u Hurbana nebo Kalinčiaka) a idea národního osvobození. S rozvojem romantické estetiky se ve slovenské literatúře rozvíjel rovněž zájem o napodobení polského romantického programu, symbolizovaného Mickiewiczovou básní *Oda do mlodości*, jak to Hvišč dokládá v části *Slovenské „Ódy na mladosť“*. Dokumentuje, že tato óda pomáhala přeměně slovenského klasicismu na romantismus, ať už jde o ódy Botta, Hroboně, Dobšinského, Kalinčiaka, Škultétyho, Štúra či Tótha, a to nejen ve smyslu myšlenkovém, ale také v poetické výstavbě textu.

Samostatnou část textu *Poézia Sama Chalupku a Novembrové povstanie roku 1830–1831* věnoval Hvišč vývoji této zajímavé osobnosti – zejména jeho veršům s polskou tematikou a jejich formální výstavbě – podnětné jsou rozборы pronikání písňových struktur do autorovy lyriky a epiky. Nevsledně je Hviščův exkurs do ukrajinské tematiky v části *Ukrajinská škola poľskej literatúry a jej slovenské reminiscencie*. Nejdříve podrobně načrtává tvorbu autorů, které polská literárny historie řadí do tzv. ukrajinské školy (Czajkowski, Goślawski, Goszczyński, Grabowski, Groza, Malczewski, Padurra, Zaleski), především jejich diferenciované literární projevy, následně pak zkoumá, jak tato tvorba (zejména hlavních představitelů školy) pronikala na Slovensko.

Jak jsem už naznačil, nejrozsáhlejší je kapitola nazvaná *Medziliterárne súvislosti slovenskej romantickkej poémy*. Slovenský badateľ sa vracia ke genezi pojmenování (kořeny byronovské – výraz *tale*, ale i polské, domácí, české a jiné, mj. powieści poetycka, poweść, román ve verších, romans, veršovaná povídka, epos, poemat, poema...) a naznačuje vývoj této básnické formy: v dílech J. Krále, L. Štúra, S. Chalupky a hlavně A. Sládkoviče (Marína). Centrem úvah jsou pak poznámky o meziliterárních vztazích a souvislostech romantické poemy (v rámci evropských literatur) a konfrontace žánrových forem tohoto populárního žánru. Hvišč si všímá výchozí inspirace u Byrona, modifikací u Máchy, Mickiewicze, Puškina, Ševčenka, Boteva a jiných básníků. A logicky směřuje k uplatňování různých struktur v romantické poemě básníků slovenských – Král, Chalupka, Botto, Sládkovič.

Pakliže vlivu lidové tvorby na romantickou básnickou tvorbu si všímal Hvišč už v předchozích textech, v části *Od Pudovosti k politickéj lyrike (Janko Král: Krakoviaky dobrovolníkové)* se zaměřil na specifickou melickou formu polskou a slovenskou – tzv. slovenský krakoviak, jak ji Král užil v citované básní, a v detailním rozboru její struktury a ve srovnání s polským krakowiankem klade důraz na ideové užití básně pro politický boj slovenských romantiků. Podobně se Hvišč v části *Poľské ohlasy v tvorbe a činnosti levočskej mládeže* podíval na výsledky slovenského polonofilství, jak se projevilo v práci levočského Ústavu řeči a literatury československé, konkrétně se pak v tomto směru zamýšlí nad verši a články B. Nosáka, L. M. Hroboně, M. Dohnányho, P. Dobšinského a M. Ferienčika.

V kapitole *Súradnice prózy* slovenský badateľ podtrhuje, že i slovenská romantická próza vycházela z polské, resp. mickiewiczovské inspirace, ovšem prostřednictvím příkladu Michala Czajkowského a jeho próz Powieści kozackie, Wernyhora a Kirdžali. Dokumentuje to jednak na recepci Czajkowského díla na Slovensku, jednak na prózách J. Kalinčiaka, J. M. Hurbana, J. Francisciho Rimavského a V. Paulíniho-Tótha. Obdobně se Hvišč v textu *Poľská tematika v tvorbe Ľudovíta Kubániho* zamýšlí nad polskými inspiracemi tohoto básníka, konkrétně v poemě Radziwiłłówna – kráľovna poľská.

Slovensko-polské vztahy dominují v části *Vzt'ahy a kontakty v matičnom období*. Slovenský vědec v této souvislosti připomíná tzv. Novou školu slovenskou a Jána Palárika, cestopisné publikace polských autorů, např. A. Gillera, S. Staszyce, S. Goszczyńskiego či A. Kucharského, periodika Świat słowiański a Kraj a samozřejmě práce mnoha autorů, které tyto kontakty dokládají. K populárním polským prozaikům v Evropě patřil v druhé polovině 19. století Józef Ignacy Kraszewski. Ohlasem jeho nesmírně rozsáhlého díla na Slovensku se Hvišč zabývá v části *J. I. Kraszewski – recepcia per analogiam*, nejdříve prostřednictvím ohlasů polských a českých a posléze domácích, a zaznamenává, že i autorovo věznění v Magdeburku ve Slovácích posilovalo jejich boj proti národnímu útlaku. V nevelké kapitole *S. H. Vajanský – state o poľskej romantickkej literatúre* učinil Hvišč skromný exkurs do publicistických prac novináře a spisovatele Vajanského, se zvýrazněním jeho reportáže o krakovských mickiewiczovských slavnostech v roce 1898.

Dvě závěrečné kapitoly jsou v podstatě shrnutím Hviščova úsilí o syntézu slovenských a polských literárních souvislostí v období romantismu. Část *Od Mickiewicza k Stowackému* věnoval bratislavský badateľ posunu slovenské recepcie polských autorů – jestliže A. Mickiewicz se stal hlavním inspirátorem slovenských romantiků, J. Stowacki v nich vyprovokoval užší vztah k aktuálnímu dění ve společnosti. Hvišč si v této souvislosti všímá pronikání Stowackého díla na Slovensko od 70. let 19. století a přináší i rozbor překladu Stowackého poemy *Ojciec zadżumionych* morem w El-Arish z pera P. Országha Hviezdoslava (ve srovnání s překlady J. Kella Petruškina a J. Slávika-Neresnického). Závěrečný text *Kontinuita recepcie* zase shrnuje vývoj slovensko-polských vztahů v dalších obdobích a recepci polské romantické literatury po roce 1945 – slovenský badateľ si podrobně všímá zejména vydávání a zkoumání děl A. Mickiewicze, J. Stowackého, A. Fredra a J. I. Kraszewského. V závěru pak Hvišč zdůraznil, že slovenská recepcie polské romantické literatury (díky vysoké umělecké úrovni děl) byla organickou součástí slovensko-polských vztahů a slovenských polonistických výzkumů a literárněvědných interpretací.

Hviščovu monografii uzavírá *Slovo na záver*, které podtrhuje význam komparativních výzkumů romantismu a potřeby uvést slovenské i polské úsilí na tomto poli do optimálních relací. Pro další studium je připojen poměrně rozsáhlý seznam sekundární literatury a jmenný rejstřík.

Kniha Jozefa Hvišče *Óda na mladosť. O literárnych súvislostiach slovenského a poľského romantizmu* je podnětným a přínosným příspěvkem ke studiu polského a slovenského romantismu, literatury tohoto období a slovensko-polských vztahů (především literárním). Je také podle mého názoru vyvrcholením a shrnutím dosavadních bádání předního literárního vědce, který, jak jsem naznačil v úvodu, této problematice věnoval nejednu svou knihu a řadu studií.

Ludvík Štěpán

OBECNÉ DĚJINY SLOVANSKÝCH MAKEDONCŮ

Gjorgija Pulevski: *Slavjansko-mak'edonska opšta istorija. Za svi pol-ostrofski narodnosti napisana je po slavjanski – makedonsko narečenije za da ja razbirajet svi pol-ostrofski slavjani.* Ed. B. Ristovski a B. Ristovská-Josifovská. MANU. Skopje 2003, 1060 stran + faksimile předmluvy G. Pulevského v jeho Slovansko-makedonských obecných dějinách.

Evropská a zejména středoevropská historiografie již přijala téměř bez výhrad názory makedonských historiků na procesy, které vedly ke vzniku spisovné makedonštiny a ke konstituování makedonského národa. Úsilí o prosazování makedonských nářečí do psaných textů (učebnic, mluvníc a slovníků) má své začátky již ve 40. letech 19. stol. a zesílilo pak zejména v jeho druhé polovině. Byly to projevy makedonského separatismu. Jedním z makedonistů, autor čtyřjazyčného a trojjazyčného slovníku, první mluvnice, konverzačních příruček, zpěvníku a dalších prací, které sepsal v sedmdesátých a osmdesátých letech 19. stol., byl zedník, písmák a samouk Gjorgija Pulevski (1822/23–1893) z Galičniku. V jedné ze svých základních studií o makedonském obrození napsal Blaže Koneski již v roce 1949, že Pulevski je *jediný náš dosud známý člověk, kterému se podařilo vyjádřit myšlenky makedonistů v tištěné podobě.*

Rozsáhlým dílem a složitými životními peripetiemi G. Pulevského se již více než tři desetiletí intenzivně zabývá dosud nesporně nejpłodnější makedonský historik Blaže Ristovski (nar. 1931), kterého počtem vydaných prací a šířkou odborných zájmů lze srovnat snad jedině s rumunským historikem N. Jorgou. B. Ristovski nyní po dlouhé a důkladné přípravě připravil a ve spolupráci s B. Ristovskou-Josifovskou vydal nejrozsáhlejší a poslední (nedokončené) dílo galičnického rodáka pod původním názvem *Slavjansko-mak'edonska opšta istorija* (MANU, Skopje 2003, 1060 stran + faksimile předmluvy G. Pulevského v jeho Slovansko-makedonských obecných dějinách). Jejich podtitul je výmluvný a v originále zní: *Za svi pol-ostrofski narodnosti napisana je po slavjanski – makedonsko narečenije za da ja razbirajet svi pol-ostrofski slavjani.* Rukopis získal B. Ristovski v Bulharském historickém archivu, kde je uchován rovněž ještě rukopis Pulevského práce Jazičnica, obsahující nejen mluvnickou část, nýbrž také svědectví o makedonštině a svérázný výkladový slovník, v němž odkazuje na ostatní balkánské slovanské a neslovanské jazyky.

V obsáhlém čtyřicetistránkovém úvodu pojednali editoři o Pulevského životě zedníka, pečalbara, komity, revolucionáře, vojvody, básníka, folkloristy, autora mluvnice a učebních pomůček, etnografa a historika, který byl jedním z ideologů makedonského národného a kulturního vývoje. Sám Pulevski o sobě psal, že je národností *Makedonec*, profesí *literát* a činností *vůdce čet za osvobození naší vlasti.*

Své slovansko-makedonské obecné dějiny, které čítají více než 1700 rukopisných stran, začal G. Pulevski psát zřejmě již za svého pobytu v Bělehradě počátkem 60. let 19. stol. a dokončil je koncem roku 1892 nebo na počátku následujícího roku. Později na nich pracoval také v Sofii. Podle B. Ristovského to znamená, že téměř tři desetiletí pročítal dostupné prameny a literaturu (cituje na pět desítek autorů) a shromažďoval materiál k tomu, aby napsal první dějiny formujícího se makedonského národa. Jako mnozí předchůdci podobného typu také G. Pulevski začíná své obecné dějiny *od šestého syna Jafetova* a končí událostmi z posledních dvou desetiletí 19. stol. *Přitom zcela přirozeně píše, že oblast od Bosporu po Jadran byla osídlena Slovany již 14 století před Kristem.* Na rozdíl např. od Jovana Rajiče a Maura Orbiniho, kteří v Království Slovanů (1601) a v Dějinách různých slovanských národů, především Bulharů, Charvátů a Srbů (1794–1795) píšou o původu Slovanů, G. Pulevski považoval za klíčové momenty makedonských dějin